

Pēteris VANAGS

VIDUSLEJASVĀCU VALODAS FONOLOĢISKĀS SISTĒMAS UN RAKSTĪBAS IETEKME PIRMO LATVIEŠU RAKSTU VALODĀ

Visvecāko latviešu rakstu autori, kā zināms, lielākoties nebija latvieši, bet vietējie vācieši, kas samērā labi prata latviešu valodu. Tomēr tā viņiem nebija dzimtā valoda, bet tikai otra – labāk vai vājāk apgūta ikdienas saskarsmē ar latviešiem. Lielākā daļa cilvēku, kas apguvuši otru valodu, tomēr saglabā tajā vairāk vai mazāk spēcīgu savas pirmās valodas interferenci. Vācu (resp. lejasvācu) valodas interference ir vērojama visos vecāko latviešu rakstu valodas slāņos: fonoloģijā, morfoloģijā, leksikā un jo īpaši sintaksē. Šai rakstā gribu pievērsties dažiem fonoloģiskās interferences rezultātiem, kas atspoguļojas šo rakstu grafētikas īpatnībās.

Katrs cilvēks automātiski analizē valodas skaņas, balstoties uz dzimtās valodas fonoloģisko sistēmu. Tāpēc apgūstot citu valodu, vispirms arī tās skaņas tiek analizētas pēc dzimtās valodas sistēmas. Tādējādi rodas fonoloģiski pārveidota interpretācija, kas neatbilst otrās valodas modelim un līdz ar to parādās pirmās valodas interference. U. Weinreich's¹ izšķīris četrus iespējamās interferences pamatgadījumus:

1. Fonēmu hipodiferenciācija (angl. *under-differentiation*), kad saplūst divas otrās valodas fonēmas, kas netiek šķirtas pirmajā valodā.

2. Fonēmu hiperdiferenciācija (angl. *over-differentiation*), kad uz otrās valodas sistēmu tiek pārnesta pirmās valodas fonēmu diferenciācija, kas otrajai nav raksturīga.

3. Distinktīvo pazīmju reinterpretācija (angl. *reinterpretation of distinction*), kad otrās valodas fonēmas tiek atšķirtas pēc pazīmēm, kas tai ir fonoloģiski nenozīmīgas, bet ir relevantas pirmajai valodai.

4. Fonu substitūcija (angl. *phone substitution*), kad otrās valodas fonēma tiek aizstāta ar pirmās valodas skaņu, kas fonemātiski ir līdzīgi definēta, bet nav tai fonētiski identa.

Ir piedāvātas arī sarežģītākas fonētiskās un fonoloģiskās interferences klasifikācijas, tomēr mūsu gadījumam pietiek ar šo samērā vienkāršo sistēmu. Jāņem turklāt vērā,

¹ U. Weinreich, Languages in contact. Findings and problems, The Hague, Paris, 1968, 18–19.

ka ne visas iepriekšminēto interferenču grupas ir iespējams droši konstatēt, jo mūsu rīcībā ir tikai raksti, tāpēc trešās un ceturtās grupas interferences ir grūti nosakāmas. Arī pirmās un otrās grupas interferences var noteikt tikai hipotētiski, jo jābalstās tikai uz tā, kā tās atspoguļotas rakstos.

Lai aplūkotu sastopamās intreferenes parādības, vispirms būtu jāraksturo abu valodu fonoloģiskās sistēmas. Šai gadījumā aprobežosimies tikai ar vokālisma sistēmām.

Viduslejasvācu valodas vokālisma sistēma tiek rekonstruēta, balstoties uz rakstu avotiem. Tās rekonstrukcijai nav vienota viedokļa. Tā R. Peters's rekonstruē šādu sistēmu²

/i/	/ü/	/u/	/ī/	/ū/	/ū/
/e/	/ö/	/o/	/ē/	/ō/	/ō/
	/a/		/ę/	/ō̇/	/ō̇/
			/æ/	/æ̇/	/ā/

kā arī divskaņus: /ei/, /oi/, /ou/.

Savukārt D. Stellmacher's rekonstruē nedaudz atšķirīgu vokāļu sistēmu³:

i	ü	u	ī	ū	ū
ę	ö	o	ē	ō	ō
ę			ę	ō̇	ō̇
	a			ā	

Latviešu valodas 16. un 17. gs. rakstu valodai pamatā esošo vokālisma sistēmu var rekonstruēt šādi:

/i/	/u/	/ī/	/ū/
		/ie/	/uo/
/e/		/ē/	
/æ/	/a/	/æ̇/	/ā/

kā arī divskaņi: [ei, au, ai, ui].

Būtiskākās atšķirības starp abām sistēmām ir labializēto priekšējās rindas patskaņu klase, kas ir lejasvācu, bet nav latviešu valodā; atšķirīgs priekšējās rindas neaugsta pacēluma patskaņu skaits un to raksturs abās valodās, kā arī atšķirīgs pakalējās rindas neaugsta pacēluma patskaņu skaits un to artikulācija. Tāpat atšķiras arī vairāki divskaņi. Tieši šo atšķirību vietās arī būtu gaidāma iespējamā interference. Pēc veco rakstu materiāla hipotētiski var runāt par fonēmu hipodiferenciāciju, hiperdiferenciāciju, kā arī substitūciju vāciešu lietotajā latviešu valodā.

² R. P e t e r s, *Mittelniederdeutsche Sprache, – Niederdeutsch, Sprache und Literatur. Eine Einführung*, Hrsg. von J. Goosens, I, Neumünster, 1973, 97.

³ D. S t e l l m a c h e r, *Niederdeutsche Sprache, Eine Einführung*, Bern [u.a.], 1990, 53.

Fonēmu hipodiferenciācija

/e/, /æ/ → /e/

Fonēmu hipodiferenciācija ir vērojama latviešu valodas priekšējās rindas neaugsta pacēluma patskaņu uztverē un lietojumā veclatviešu tekstos. Tā īso patskaņu klasē vismaz rakstībā netiek šķirtas fonēmas /e/ un /æ/. Abas tās viscaur ir apzīmētas vienādi. Lielākoties ar <e>, piem., /e/: *Semmen* CC 243, *Debbessis* E I Aiiib, *czelyas* UP 2, *pesty* Ps 22, *semmes* LW 39; /æ/: *cetturtcz* CC 251, *pammettam* E I Aiiiib, *βayemam* UP 10, *Szlepkouwe* EE II 87, *wetzakohs* LW 33. Savukārt Elgera rakstos biežākais apzīmējums abām fonēmām ir <ä> līdzās retākajam <e>, piem., *pästitayβ* Elg 1, ak. *cällie* Elg 2, *redzäie* Elg 4, *es* Elg 5, *celliems* Elg 7; *ystäns* Elg 2, *äsme* Elg 8, *dybenn* Elg 167.

Pieņēmumu par fonēmu hipodiferenciāciju balsta arī patskaņa <e> apraksts Adolfija 1685. gada gramatikā, kur skaidri redzams, ka /e/ un /æ/ netiek šķirtas: „E / e. So reinlautend / wie im Teutschen in den Wörtern / Seele / gehe / stehe / befindet sich gar nicht in dieser Sprache / sondern wird allezeit / als das Teutsche ä außgesprochen / und ist auch kurtz / wie im Teutschen / Bette / stekken. Als / degt / brennen. S'wezze / ein Licht. wezs / alt.“ (Ad Ab-Aiia). No 17. gs. autoriem vienīgi Mancelis šķīris /e/ no /æ/, apzīmēdams tos attiecīgi <e> un <ä>.

Tiesa, šīs grafiskās hipodiferenciācijas pamatā var būt ne tikai reāla fonoloģiska hipodiferenciācija, bet arī dažādo neaugsta pacēluma priekšējās rindas fonēmu nešķīrums pašā viduslejasvācu rakstu tradīcijā – sal. „e (ee ei ey) dient zur darstellung einer anzahl sehr verschiedener laute verschiedenen ursprungs“⁴.

/ē/, /ǣ/, /ie/ → /ē/

Līdzīga fonēmu hipodiferenciācija ir vērojama arī gaŗo patskaņu klases priekšējās rindas neaugsta pacēluma patskaņu /ē/, /ǣ/, kā arī fonēmas /ie/ uztverē. Ļoti bieži 16. gs. rakstos, kā arī 1615. g. izdevumos visas trīs fonēmas tiek apzīmētas vienādi, visbiežāk ar <e>, piem., /ē/: *schwetige* CC 252, *yeme* E I Bii, *βelige* UP 1, *atweris* Ps 4a, *redtczes* EE II 5; /ǣ/: *cilwekes* CC 247, *Abβelo* UP 24, *grekems* Ps 19b, *meckletz* EE II 6, *Dels* Ps 2a; /ie/: *wenigam* CC 250; *Pecktcz* EE I 5, *Eprecetayam* UP 8, *Dews* EE II 4, *wenickx* Ps 3b. Visu trīs gaŗo fonēmu apzīmēšanai tiek izmantots arī grafēmu dubultojs <ee>, piem., /ē/: *beedige* CC 310, *sweetyt* E I Aii, *dreebes* EE II 3, *βapleest* UP 2, *yβbeeckt* EE II 6; /ǣ/: *Deele* CC 310, *sweete* E I Aii, *Beedes* Ps 1a, *speex* E I Aiiiib, *Sweetcz* UP 4; /ie/: *Deews* CC 303, *Peeckta* E I Ci, *preex* UP 29, *preexsche* Ps 38a. Retāk visu trīs fonēmu apzīmēšanai lietoti arī grafēmu savienojumi <eh, he>.

⁴ A. L a s c h, *Mittelniederdeutsche Grammatik*, Halle, 1914, 71.

17. gs. autoru rakstos atšķirība starp /ē/, /æ/ no vienas puses un /ie/ no otras puses jau ir skaidrāk uztverta. Tā Elgers pirmās divas fonēmas rakstos nediferencē, apzīmēdams tās parasti ar grafēmu <ä>, piem., /ē/: *spidäie* Elg 2, ak. *wäste* Elg 4, *däwät* AP 6, *cäles* AP 20; /æ/: *cilwäks* Elg 2, *Täwam* Elg 2, *bärns* AP 6, *swäte* AP 20; savukārt fonēma /ie/ visbiežāk tiek apzīmēta ar grafēmu <e> un kādu diakritisku zīmi, piem., *mêses* Elg 2, *Dêws* Elg 3; *mèse* Elg 5, *Dèwe* Elg 18; *wéns*, *Déwe* Elg 18. Līdzīgi /ie/ šķir arī vēlākie 17. gs. autori un Adolfija gramatika (Ad Aiiib).

Iemesli šai gaŗo patskaŗu grupas hipodiferenciācijai ir līdzīgi kā īsajiem /e/, /æ/ – gaŗo /ē/ nešķirums lejasvācu rakstu tradīcijā, kā arī /ie/ trūkums lejasvācu fonoloģiskajā sistēmā.

Fonēmu hiperdiferenciācija

/e/ → /e/, /ö/

Lejasvācu valodā atšķirībā no latviešu valodas fonēmu statuss ir priekšējās rindas labializētajiem patskaŗiem /ü/, /ö/. Tās parasti arī tiek šķirtas rakstos no nelabializētajām fonēmām kā <ü, ue, u> pret <i> un <ö, oe, o> pret <e>. Latviešu valodā šo labializēto fonēmu nav, tomēr šīs skaŗas allofonu statusā var parādīties līdzās labiāliem līdzskaŗiem. Tais gadījumos pirmo tekstu autori tās nereti ir uztvēruši un arī apzīmējuši kā attiecīgās savas dzimtās valodas fonēmas.

Fonēmas /e/ allofons pozīcijā pirms līdzskaŗa /v/ samērā bieži ir apzīmēts ar <ö, oe, o>, piem., *Thöw* E II A, *döwite paddeschmette* E I Cib, *doewis* E I Bib, *töw* Ps 21b, *ßöw* E II E4a, *tow* Ps 20a, *sow* LT 31.

Līdztekus tomēr parādās šī paŗa allofona apzīmējumi arī ar <e>, piem., *thew* UP 19, *sew* Ps 19b, *tew* Ps 19b, *sew* LW 33, kas liecina, ka ņeit abos gadījumos divējādi ir apzīmēta viena un tā pati skaŗa.

Šāda /e/ apzīmēšanas tradīcija ar <ö> vismaz vietniekvārdu formās saglabājas vēl visu 17. gs. paralēli ar fonoloģiski precīzāko apzīmējumu <e>, piem., *Dreseŗa*, *Langija darbos*, bet nav atrodama *Fīrekera*, *Adolfija izdevumos*.

Grafēmas <u> lietojums starp /e/ un /v/ galvenokārt heterosillabiskās formās, piem., *Doeuwytcz* 'devīts' E I Aiib, ģen. *töuwes* 'tevis' Ps 21b, *teuwim* Elg 10, bet arī *teuw* CC 259, *sceu* CC 260, laikam ir jāuztveŗ kā <w> dubultojums, kas burtiskā veidā <ww> nav raksturīgs vācu rakstības tradīcijai⁵, lai norādītu iepriekšējās vaŗējās zilbes patskaŗa /e/ īsumu. Rakstība ar vienu <w>, piem., <döwite, töwis> būtu faktiski jālasa °[dēvīta, tēvis] ar gaŗu patskani, kā, piemēram, vārdā *tewam* [tēvam]. Ka rakstījums <uw> faktiski apzīmē iepriekšējā patskaŗa īsumu, liecina arī sporādisks

⁵ Sk., piem., O. Reichmann, K.-P. Wegera, (Hrsg.), *Frühneuhochdeutsche Grammatik*, Tübingen, 1993, 104–105; D. Stellmacher, *Op. cit.*, 52.

rakstījums <ww> šai pašā pozīcijā Elgera dziesmu grāmatā, piem., *däwwin* Elg 6, *Dewwytan* Elg 82.

/i/ → /i/, /ü/

Līdzīga fonēmu hiperdiferenciācija vērojama arī fonēmas /i/ rakstībā. Līdzās parastākajiem apzīmējumiem <i, y> pozīcijā līdzās labiālajiem līdzskaņiem fonēma /i/ tiek apzīmēta arī ar <ü, ue, u>: 1) pozīcijā /v-/, piem., *wuedetays* UP 43, *wurscon* CC 254, *wussems* Ps 20, *wuelx* EE I 117, *wuesta* EE I 22;

2) pozīcijā /m-/, piem., *murronems* CC 251, *nomuerris* E I Aiiib, *nomuerris* UP 14, *nomürst* LW 55, *aysmürsts* Ps 78;

3) pozīcijā /p-/, piem., *papulne* CC 253, *puelne* UP 55, *pepüldys* EE II E, *puerste* EE I 140, *pürmack* LW 53;

4) pozīcijā /-m/, piem., *suempte* UP 3, *ßumpt kaartigus* EE II F3, *ßuempte* EE I 64.

Tomēr līdztekus šādam rakstījumam ar <ü, ue, u> tais pašos avotos paralēli sastopams arī rakstījums ar <i, y>, piem., *nomirris* CC 251, *pilne* CC 255, *pillno* LW 35, *wissems* LW 39, *ßimptos* EE II G4b, *wirson* Ps 1b, *wissems* Ps 2a, *simpte* Ps 2b, *nomirth* Ps 19b, *pirmais* E I Aii.

Tādējādi arī šai gadījumā nav pamata runāt par īpašu velarizētu /i/ variantu, kas varētu aptuveni atbilst augšzemnieku [y], bet tikai par /i/ allofonu, kas labializēts līdzās labiāliem līdzskaņiem un lejasvācu autoru dzimtās valodas uztveres ietekmē apzīmēts kā lejasvācu fonēma /ü/.

Fonēmu substitūcija

/a+/u/ → /o+/u/

16. gs. un 17. gs. sākuma latviešu rakstu avotos divskaņa [au] apzīmēšanai bieži lietots grafēmu savienojums <ou>. Iespējamos tekstos vērojamas zināmas lietojuma likumības. 1585. g. katoļu katehismā mūsdienu divskaņa [au] vietā gan vārda sākumā, gan vidū ir rakstīts <ou>, piem., *ougumme* CC 245, *loulate* CC 268, *nokouschen* CC 273. Tomēr vienreiz rakstīts arī *Bausslis* CC 257, 11 līdzās parastajai formai *Bousslis* CC 257,8, 17, 19, 22 u.c.

1586./87. g. Kurzemes rokasgrāmatā divskaņa [au] rakstībā tiek ievērota noteikta distribūcija – vārda sākumā rakstīts <au>, bet vidū <ou>, piem., *auxtcz* UP 10, *augumme* E I Aiiia, *auxtas* EE I 17; *ßoudtzeis* 'saudzējis' UP 11, *Droux* E I Eb, *Boußlis* EE I 139. Tomēr nedaudzos atsevišķos gadījumos Kurzemes rokasgrāmatā arī vārda vidū atrodams rakstījums <au>, proti, *laudes* UP 36,16, *plauyamme* EE I 42,11, *plauyaman* EE I 42,11, *skaudiga* EE I 51,17, *klausset* EE I 74,1, *gausche* EE I 82,14, *gaußibe* EE I 136,5, *kauckschenne* EE I 138,4. <au> tiek rakstīts arī vārda saknes sākumā aiz priedēkļa, neatkarīgi vai tas beidzas ar patskani vai līdzskani, piem.,

paaxtena UP 38, *pe augam* E I Ci, *neeauglyga* EE I 63, *vs auczenayet* E I Giiib. Ja divskanis atrodas vārda absolūtās beigās, tas ir rakstīts <ow>, piem., *yow* UP 70, *nokow* UP 60.

Rīgas luterāņu rokasgrāmatā, kas izdota 1615. g., kā zināms, katehisms un perikopju krājums ir pārņemts no Kurzemes 1586./87. g. izdevuma gandrīz bez pārmaiņām. Tāpēc arī divskaņa [au] rakstība šais Rīgas roksagrāmatas daļās sakrīt ar nupat aplūkoto distribūciju, proti, <ou> vārda vidū, <au> vārda sākumā, kā arī saknes sākumā aiz priedēkļa, piem., *Soule* EE II 5, *apsploudytz* EE II 47, *Noude* E II 30; *austrume* EE II 25, *Autz* EE II 89, *Außes* E II 35; *peaugleeth* E II 30, *vs auczenayet* E II 61, *nheauglige* EE II 84.

No Kurzemes rokasgrāmatas Rīgas rokasgrāmatā ir pārņemti arī jau pieminētie gadījumi ar <au> vārda vidū, piem., *plauyamme* EE II 37,21, *skaudiga* EE II 45,19, *klausset* EE II 66,1 u.c. Turklāt perikopju krājumā ir vēl divi citi gadījumi – *pār lause* EE II 62,13 (bet *pār louse* EE I 70,1), *apsautcze* EE II 87,21 (ar to aizstāts cits vārds – *bodye* EE I 97,4). Katehisma izdevuma atkārtotajā daļā izmaiņu nav, taču viens piemērs ar <au> vārda vidū ir no jauna ievietotajos jautājumos dievgaldniekiem – *baude* E II 21,3.

Rīgas 1615. g. dziesmu grāmatā divskaņa [au] rakstības svārstības ir vērojamas daudz biežāk. Tas, protams, saistāms ar krājuma eklektisko dabu un vienotas redakcijas trūkumu. Pamatā ir tā pati distribūcija, kas iepriekš aplūkotajos luterāņu avotos. Vārda sākumā, tāpat kā 1586./87. g. izdevumos viscaur rakstīts tikai <au>, piem., *auglix* Ps 68b, *auxtz* Ps 30a, *ausis* Ps 79b; tikai viens piemērs ar <ou>: *ouge* 'aug' Ps 73b,7. Vārda vidū visbiežāk rakstīts <ou>, piem., *koule* Ps 23a, *broutz* Ps 31b, *drouckx* Ps 42a; tomēr līdzās tam ne reizi vien sastopama arī rakstība ar <au>, piem., *bausles* Ps 22b,6, *kaukschen* Ps 23b,6, Ps 23b,20, *peauczena* Ps 37b,12, *iaux* Ps 38a,8, *taure* Ps 91a,3, *sauczam* Ps 93b,18, *saucedth* Ps 76b,6 u.c. Atsevišķos gadījumos divskanis ir rakstīts vēl citādi – ar <öu>: *iöune* Ps 21b,20,; ar <ow>: *browtczam* Ps 29a,8, *drowcz* Ps 42a,13; ar <aw>: *bawslems* Ps 34b,14; ar <öw>: *negöwsibe* Ps 39b,18,; ar <ouw>: *drouwczibe* Ps 36b,10. Tādējādi skaidrs, ka ne par kādu konsekvenci divskaņa [au] rakstībā 1615. g. dziesmu grāmatā runāt nevar, tikai par noteiktam tendencēm.

Vecākais mums zināmais J. Elgera izdotais teksts – 1621. g. Braunsbergā iespiestā katoļu dziesmu grāmata atšķirībā no vēlākajiem Elgera darbiem arī daudz vairāk turas pie dažām vecākā perioda latviešu luterāņu autoru rakstības tradīcijām. Tas nav nekas neparasts, jo zināms, ka Elgers ir dzimis Valmierā ap 1585. g. luterticīgā ģimenē un pēc tam dzīvojis Rīgā, kur mācījies luterāņu skolā⁶. Neapšaubāmi te viņam rokās bija Rīgas luterāņu teksti, kuŗu rakstības paradumus divskaņa [au] apzīmēšanā nupat aplūkojām.

⁶ St. Kučinskis, Juris Elgers. Latvis, – Dzimtenes kalendārs 1987. gadam. [Vesterās], 1986, 132.

Elgers šai 1621. g. izdevumā pilnīgi turas pie tradicionālās [au] rakstības. Vārda sākumā viscaur lietots tikai <au>, piem., *auglis* Elg 2, *autems* Elg 12, *aukšān* Elg 193. Vārda vidū parasti rakstīts <ou>, piem., *saloust* Elg 4, *βoure* [š-] Elg 31, *aprouda* Elg 58. Tomēr līdzīgi kā luterāņu grāmatās arī Elgera sagatavotajā izdevumā retumis redzama arī rakstība <au>, piem., *passaul* Elg 1,6, *iaukak* Elg 46,7, *draudz* Elg 50,2, *raudat* Elg 180,7, *laulibe* Elg 186,16.

Tieši tādas pašas sakarības ir vērojamas latviešu tekstā 1622. g. Braunsbergā izdotajā katoļu rokasgrāmatā „Agenda parva“, kuŗas latviskās daļas sagatavotājs neapšaubāmi arī ir bijis J. Elgers. Šai grāmatā lasām: *aukšān* AP 20,8; *cour* AP 24,6, *doudz* AP 24,11, *droux* AP 51,20, *loulybe* AP 28,12 u.c.; bet arī *laulyb* AP 34,2.

Vēlākajos Elgera darbos, gan ar 1640. g. datētajā evaņģēliju un epistulu manuskriptā, gan 17. gs. septiņdesmitajos un astoņdesmitajos gados izdotajās grāmatās šāda rakstība vairs nav atrodama. Tur viscaur rakstīts tikai <au>, piem., *augt* EvE 22, *auklems* EvE 49, *auts* EvE 74; *nauda* EvE 68, *Saule* EvE 45, *lauku* EvE 105.

Latvijas Akadēmiskās bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu nodaļā uzglabātais A. Geceļa manuskripts, kas satur visu psalmu tulkojumu, kā arī Zālamana sakāmvārdus un datēts ar 1628. g. kā zināms, savā rakstībā un valodā pieslejas 1586./87. g. Kurzemes rokasgrāmatas valodai. Tāpēc arī divskaņa *au* apzīmējumi ir tieši tādi paši – <au> vārda sākumā un saknes sākumā aiz priedēkļa, bet <ou> vārda vidū, piem., *augle* Gec 3a, *auxtakais* Gec 8a, *aušis* Gec 10a; *Paauxtena* Gec 17a; *Pešoutce* Gec 4a, *roudaschenne* Gec 6a, *Loudis* Gec 9a.

Līdz ar A. Geceļa rokrakstu latviešu rakstu vēsturē nosacīti beidzas visvecākais posms, kam ar 1631. g. iznākušo G. Manceļa pārstrādāto baznīcas rokasgrāmatas izdevumu seko pirmie vidējā posma pieminekļi. Ne Mancelis, ne citi šī laika autori divskani [au] ar <ou> vairs neapzīmē.

Otra latviešu valodas pieminekļu grupa, kas atspoguļo 16. un 17. gs. sākuma valodas īpatnības, ir dažādie lietišķie tekstie – ieraksti Rīgas amatu brālību grāmatās, linaudēju amata statūti, uzvārdi un vietvārdi citās valodās izdarītos pierakstos. Arī šie avoti sniedz interesantu materiālu divskaņa [au] rakstības vēsturei.

Laikam gan par visvecākajiem plašākajiem avotiem, kas mums sniedz ziņas par latviešu valodu Rīgā būtu jāuzskata diezgan daudzie dažādos Rīgas rakstu pieminekļos minētie latviešu uzvārdi. Šis materiāls vispieejamākā veidā ir atrodams E. Bleses pētījumā par latviešu uzvārdiem. Fonētikas aprakstā autors jau norāda arī uz divskaņa rakstību šais avotos un tur valdošo dažādību. „Vārda sākumā *dominē ou* (ow), bet sastopam arī *au* (av), kas uz XVI g. s. beigām pieņemas un XVII g. s. kļūst par dominējošo“⁷. Blese min šādus piemērus: *Owdoeclyn* (audekliņš) 1512⁸, *Ouclite* (aūklīte

⁷ E. B l e s e, Latviešu personu vārdu un uzvārdu studijas, I, Vecākie personu vārdi un uzvārdi (XIII–XVI g.s.), Rīga, 1929, 39.

⁸ Šeit norādīts tikai pieraksta gadaskaitlis. Precīzu avotu sk. B l e s e s darbā.

vai aūklīte) 1451, *Owynn* 1533, *Aunyn* 1517, *Austrin* 1547. Zīmīgi ir aplūkot viena un tā paša nesēju amata biedra Pāvi(e)la Auniņa vārda rakstījumu avotos starp 1532. un 1540. gadu: *Pawel Ounyn* 1532, *Pawel Ounystz* 1532, *Pawel Owny[n]ckx* 1533, *Aunyns* 1534, 1535/36, *Aunis* 1535, *Aunyn* 1536, 1538, 1539, 1540, *Aunin* 1538⁹. Te, protams, nav runa par uzvārda izrunas maiņu tik īsā brīdī, bet gan par rakstības maiņu. Ļoti iespējams, ka rakstītāji bijuši dažādi cilvēki, jo <ou-> nomaiņa ar <au-> ir notikusi starp 1533. un 1534. g. ierakstiem. Tālāk Blese konstatē: „Vārda vidū Rīgas uzvārdos tāpat dominē *ou* (*ouw*, *ow*), kuŗam līdzās sastopam *au* (*av*), kas uz XVI g. s. beigām parādās arvienu biežāk, arī kļūdamas par valdošo XVII g. s.”¹⁰ Daži Bleses norādītie piemēri: *Dougen* (Daugene) 1511, *Goure* (Gauris) 1450, *Grouwse* (Grauze) 1508, *Gowre* (Gaure) 1514, *Gaure* 1540, *Kausuls* 1538, *Kausul* 1540. Atkal būtu vērts aplūkot arī kāda viena biežāk pieminēta cilvēka vārdu. Te mums var noderēt nesēju brālības biedrs Labrencis Tauriņš, kuŗš minēts starp 1532. un 1536. g.: *Laurens Touryn* 1532, *Tauryn* 1532/33, *Thowryn* 1533, *Tourins* 1534, *Touryn* 1535, *Touryns* 1536. Nesēja Toma Pauniņa (?) vārds arī pierakstīts dažādi: *Thomas Pauwenick* 1487, *Thomas Pawnyn* 1487, *Thomas Paunick* 1489, *Thomas Pounick* 1489.

Svārstības [au] rakstībā ir atrodamas arī ar vienu un to pašu roku izdarītos ierakstos. Tā nezināmais amata rakstvedis nesēju brālības biedru grāmatā 1549. g. raksta *joune* (4 reizes), bet turpat blakus *jaune* (3 reizes)¹¹. Rīgā dzimušais mācītājs Georgs Sterbelis, kuŗš starp 1558. un 1573. g. izdarīja ierakstus alusnesēju brālības biedru grāmatā, raksta – 1558: *Peter Pauris*, *Hans Souczayshans*, 1561: *jaune brale*, *Peter Pauris*, *Jans rounas Nabbe*; 1572: *Hermans straoume*, *Toms sautinge gaspascha*, *Ilse*, *Raunas nabba gaspasche*, *Anna straumene*¹². Līdzās šiem <au> un <ou> retāk iespējami arī daži citi rakstības veidi: <oew, eu, ew, ouwe, owe, o, oy>¹³. Tātad visa 16. gs. garumā var runāt par fakultatīvām svārstībām starp <au> un <ou> Rīgas latviešu valodas pieminekļos.

Pēc Rīgas pakļaušanās poļu virsvaldībai te tiek atjaunoti arī katoļu dievkalpojumi. Katoļu baznīcai nodeva Jēkaba baznīcu, kuŗā rakstītie laulību un kristību pieraksti starp 1582. un 1621. g. ir saglabājušies. Draudzes kalpotāji šai laikā lielākoties nebija vietējas izcelsmes ļaudis, tāpēc interesanti redzēt, kā viņi pierakstījuši latviešu uzvārdus un vietvārdus ar divskani [au]. Šai avotā, kas ir brīvs no lejasvācu rakstības ietekmes,

⁹ E. B l e s e, Op. cit., 158.

¹⁰ E. B l e s e, Op. cit., 39.

¹¹ L. A r b u s o w, Zwei lettische Handschriften aus dem 16. und 17. Jahrhundert (1532ff.1625). Mit 3 Beilagen, – LAR II (1922) 31.

¹² L. A r b u s o w, Piezīmes par 16. gadu simteņa vecākajiem latviešu literatūras pieminekļiem. Visagrākie rokraksti latviešu valodā kopš 1558. g., – IMM I (1920) 45–46.

¹³ E. B l e s e, Op. cit., 40–41.

sastopam gandrīz tikai rakstijumu <au>, piem., *laudis, Auzing, Daudzmuisz, Jaunsemnax, Kauling, Kaulneks, Kauls, Pautins, Sauspeter, Sautins, Terauts*; vietvārdi *Bauske, Gauia, Jauncem, Jaunmuisze, Jaunepill, Nitaien*¹⁴. Īpaši var pieminēt dažus uzvārdus, kas saskan ar agrāku laiku Rīgas grāmatās atrodamajiem, piem., *Pauck* (arī *Paug, Pauk, Pauks*)¹⁵ un *Pouke* 1454. un 1456. g.¹⁶, *Pauten* (arī *Pautin, Pautins*)¹⁷ un *Powtyn* 1454, *Poewtyn* 1515, *Poutten* 1578¹⁸, *Sautin* (arī *Sautins*)¹⁹ un *Soutyn* 1515, *Soutin* 1564, *Sautinge* 1572²⁰. Tādējādi vērojama rakstība <au> Jēkaba baznīcas grāmatā, bet <ou> vai cita rakstība agrāko gadu avotos.

Arī Rīgas linaudēju brālības statūtu tulkojumā, kas datējams ar 1625.g. vai neilgi pēc tam, vairs neatrodam rakstijumu <ou>. Te gan vārda sākumā, gan vidū rakstīts tikai <au>: *auxt* LW 37,3, *auxtake* LW 45,30, *audeckle* LW 49,28; *daudse* LW 33,5, *drautziebe* LW 33,9, *jaunes* LW 33,14, *no laulato laudemis* LW 35,17, *baußlam* LW 35,20, *perauge* LW 35,29, *naude* LW 37,11, u.c. Arī viens no tā laika amata vecākajiem ir *Jürgen Rauding*. LW 57,33 (bet vācu oriģinālā *Rouding* LW 56,35).

Pārskatot visu aplūkoto 15.–17. gs. sākuma materiālu, var izdarīt plašākus secinājumus par divskaņa [au] rakstību šai laikā. Pirmkārt, <au> resp. <ou> distribūcija kopumā nav tik noteikta kā atsevišķos avotos, turklāt stingrāka tā ir īpaši rediģētos tekstos un grāmatās, citur, īpaši dažādos pierakstos, ir biežākas svārstības. Otrkārt, svārstības starp <au> un <ou> ir vērojamas jau kopš pirmajiem pierakstiem 15. gs. un pāriet uz konsekventu <au> 17. gs. sākumā. Treškārt, konsekventas rakstības <ou> nekad nav bijis, izņemot 1585. g. katehismu, taču jāņem vērā, ka tā tulkotājs vāji pratis latviešu valodu.

Tagad jāmēģina atbildēt uz jautājumu – vai <au> un <ou> atpoguļo dažādu divskaņa izrunu, vai tā ir vienveidīgu skaņu dažāds apzīmējums. Nepārtrauktās svārstības rokrakstos, kā arī noteiktā pāreja uz <au> 17. gs. līdz ar vispārēju latviešu rakstības attīstību, vedina uz domām, ka runa viscaur ir par vienu un to pašu divskani, kas ir dažādi apzīmēti rakstos.

Otrs jautājums – kāda ir šī divskaņa pirmā komponenta kvalitāte un ar kādu latviešu valodas dialektu tā saistāma. Līdz šim lielākā daļa autoru ir pieņēmuši, ka šeit ir

¹⁴ H. Biezais, *Das Kirchenbuch der St. Jakobskirche in Riga 1582–1621*, – Uppsala Universitets Årsskrift, X (1957).

¹⁵ H. Biezais, *Op. cit.*, 138.

¹⁶ E. Blese, *Op. cit.*, 226.

¹⁷ H. Biezais, *Op. cit.*, 138.

¹⁸ E. Blese, *Op. cit.*, 227.

¹⁹ H. Biezais, *Op. cit.*, 141.

²⁰ E. Blese, *Op. cit.*, 241.

darīšana ar divskani [ou] vārda vidū un saista to ar lībiska vai arī vidus dialekta tipa izloksni. Pēdējam apgalvojumam tomēr nav drošāka pamatojuma, jo vidus dialektā, izņemot izloksnes, kas robežojas ar citiem dialektiem vai valodām, [au] > [ou] nav konstatēta. Turklāt grūti pieņemt arī apgalvojumu, ka šāda pārmaiņa varētu būt ātri notikusi, jo vidus dialekta vokālisma sistēma, kā zināms, ir stipri konservatīva un tai nav bijis tendences mainīties.

Tādējādi par principā pieņemamu varētu uzskatīt otru teoriju – par lībiska tipa izloksņu iespaidu pirmajos tekstos. Vēl jo vairāk tāpēc, ka Rīgā neapšaubāmi bija izteikta latviešu un lībiešu valodas kontakta zona, kur var meklēt vēlākām lībiskajām izloksnēm raksturīgas parādības. Tomēr nedaudz piesardzīgu var darīt fakts, ka lībiskās izloksnēs, šķiet, nav pazīstama šāda [au-] un [-ou-] distribūcija vārda sākumā resp. vārda vidū. Ja tomēr pieņemtu, ka divskaņu [au-] un [-ou-] distribūcija ir saistīta ar topošā lībiskā dialekta veidošanos, būtu sagaidāms, ka šī parādība attīstītos no konsekventa au vai vismaz no svārstībām starp [au] un [ou] par konsekventu [ou].

Taču valodas materiāls faktiski liecina par divskaņa [au] pretēju rakstības attīstību, nekā mēs to būtu gaidījuši lībiska tipa izloksnes veidošanās gadījumā. Virzība ir no svārstībām uz konsekventu <au>, nevis uz konsekventu <ou>. Tātad vismaz šai jautājumā mēs nevaram atbalstīt viedokli par parādības saistību ar lībiskās izloksnes iespaidu. Nevar domāt arī par strauju izloksnes īpatnību nomaiņu, jo Rīgas iedzīvotāju sastāvs 16.–17. gs. mijā īpaši nemainījās. Turklāt daudzas citas valodas īpatnības, kas raksturīgas 16. gs. tekstiem, saglabājas arī tādā īsti rīdzinieckiskā valodas pieminekļī, kāds ir linaudēju statūti. Nekādi neizskaidrotas šai gadījumā paliek arī gandrīz visos avotos sastopamās svārstības, kas turklāt parasti ir viena teksta ietvaros – pat viena rakstītāja darbā.

Svārstības starp <au> un <ou>, ko neizskaidro ne lībiskā teorija, ne Endzelīna skaidrojumi²¹, liek mums vēlreiz atgriezties pie Bleses hipotēzes par lejasvācu valodas grafētikas ietekmi divskaņa [au] rakstībā. Vispirms par viduslejasvācu valodas īpatnībām. Viduslejasvācu valodā vispār nav divskaņa [au], bet tikai divskanis [ou]. Turklāt tas ir visai rets, jo saglabājies vai radies tikai pozīcijā bilabiālā līdzskaņa /w/ priekšā, piem., *frouwe* 'sieva', *houwen* 'cirst, pļaut', *schouwen* 'skatīties'²². Rīgas avotos, piem., *juncfrouwen*, *husfrouwe*, *Hagenouwen*, *Gudouwe*²³. Vārda sākumā šis divskanis praktiski neparādās, izņemot pāris vārdus²⁴, kas turklāt, šķiet, no Rīgas avotiem mums

²¹ J. Endzelīns, Mūsu rakstu valodas pasākumi, – Apskats, 1903, XVI, 252 (=Darbu izlase, I, Rīga, 1971, 275); J. Endzelīns, Sīkumi, – FBR IX, 1929, 118 (=Darbu izlase, III 1, Rīga, 1979, 483).

²² A. L a s c h, Op. cit., 109.

²³ C h. G o e t s c h, The phonology of the Low German deeds in the oldest registry at Riga, Latvia (Supplement to *Language*, Journal of the Linguistic Society of America, XV, 1934), 37.

nav zināmi. Tātad mēs nezinām, vai tos lietoja Livonijas (Rīgas) lejasvācu valodā un kā tos rakstīja. Arī rakstītā divskaņa <ou> faktiskā fonētiskā vērtība nav zināma. Lai gan tā pirmais komponents Rīgas avotos, tāpat kā vestfāliešu un ziemeļlejasvācu dialektos Vācijā, vienmēr ir rakstīts <o>²⁵, tomēr nav neiespējams, ka faktiski divskaņa pirmais komponents apzīmēja zema pacēluma skaņu [å], kas tādā gadījumā būtu samērā tuva latviešu valodas divskaņa [au] pirmā komponenta izrunai. Te jāatgādina E. Bleses vārdi: „Citiem vārdiem sakot, domāju, ka dzirdēdami Rīgā mūsu latv. *au*, (..) toreizējie vācieši to asociēja ar savu augstāk apcerēto diftongu *ou* (resp. *au*) un kā *ou* arī rakstīja.“²⁶

Tomēr arī lejasvācu tekstos ir sastopams rakstījums <au>, resp. <av> un <ou>, resp. <ov> vārda sākumā, kas gan, tiesa, neapzīmē tautosillabisku, bet heterosillabisku skaņu savienojumu. Tas ir vērojams, piemēram, tādā leksēmā kā prievārds *aver* 'virs' (av. *über*) un dažādos verbos ar atdalāmo priedekli *aver-*. Būtiski, ka arī šo lejasvācu vārdu rakstībā sākotnēji ir vērojamas svārstības. Tā 15. gs. Rīgas pilsētas parādu grāmatās lasām: *over*, bet arī *aver*²⁷. Arī nesēju amata grāmatā ir šādas svārstības, piem., *aver*, *averkoster* 1460. g., *over* 1464. g., *averantworde* 1500. g., *ower* 1518. g.²⁸ Iespējamajos avotos arī ir sākotnēji tāda pati aina. Pirmajā Rīgas vācu dziesmu grāmatā 1530. g. ir rakstīts <au-> vai <ou-> atkarībā no leksēmas, piem., *auer* KO 1530 Eiiiiib, *auerwunnen* KO 1530 Giiia, *ouerst* KO 1530 Eiiia, J iib, kā tas ir arī citos tā laika lejasvācu izdevumos, bet vēlāk rakstībā lietots tikai <au->, piem., *auer* 'über' KO 1592 20a, *auerst* 'bet' KO 1592 20b, *auerwunnen* KO 1592 23b.

Tādējādi mēs redzam noteiktu paralēlismu rakstībā starp latviešu un lejasvācu rakstību [au] un [ou] apzīmēšanā. Vārda vidū lejasvācu tekstos ir tikai <ou>, kas ir dominējošā arī vecākajos latviešu tekstos. Jau sākotnēji paralēlie varianti ar <au> un pilnīga pāreja uz šo rakstību līdz ar augšvācu valodas un tās rakstības nostiprināšanos Latvijā ir saistāma ar faktisko fonētisko atšķirību starp lejasvācu un latviešu divskaņiem [ou] un [au]. Parālele ir vērojama arī grafēmu <au-> un <ou-> lietojuma attīstībā 15.–16. gs., t.i. pāreja no svārstīgas rakstības <au-> // <ou> uz noteiktu <au->.

Tātad jādomā, ka latviešu valodas 15.–16. gs. rakstu pieminekļiem pamatā esošajās izloksnēs ir bijis tikai fonēmu savienojums /a/+ /u/, kas var atrasties jebkurā pozīcijā.

²⁴ Sk., piem., A. Lübben, *Mittelniederdeutsches Handwörterbuch*, Darmstadt, 1965, 259: *ouw(e)* 'neliela upīte', *ouw(e)* 'pļava; sala', *ouwe* 'aita', *ouwest* 'raža' un vēl daži atvasināti vārdi.

²⁵ Sk. Ch. Goetsch, *Op. cit.*, 37; A. Lasch, *Op. cit.*, 109.

²⁶ E. Blesse, *Op. cit.*, 38.

²⁷ Ch. Goetsch, *Op. cit.*, 46–47.

²⁸ L. Arbusow, *Kirchliches Leben der Rigaschen Losträger im 15. Jahrhundert*, – LAR VI (1923) 202–224.

Rakstījumi <au> un <ou> kopumā nav pozicionāli nosacīti, tāpēc tie ir uzskatāmi par fakultatīviem variantiem. Biežā [au] apzīmēšana ar <ou> vārda vidū 15.–16. gs. tekstos ir saistāma ar lejasvācu grafētikas ietekmi, kuŗa nelieto <au> vārda vidū, jo viduslejasvācu valodā divskaņa [au] nav bijis. Daļā iespiesto tekstu vērojamā stingrā distribūcija <au-> : <-ou->, iespējams, ir saistāma ar lejasvācu grafētikas tradīcijas attīstību 16. gs., kad <-ou-> saglabājās, bet <ou-> tika aizstāts ar <au->. Tomēr iespējams, ka tieši lejasvācu izrunas iespaidā Rīgas latviešu valodā un jo īpaši vāciešu runātajā latviešu valodas formā divskaņa [au] pirmais komponents patiešām arī tika vismaz fakultatīvi reizēm labializēts.

Arī heterosillabiskā savienojuma /a-/v/ rakstība pirmajos tekstos ir aplūkojama iespējamā saistībā ar lejasvācu valodas un rakstības iespaidu. Neraugoties uz dažādiem variantiem²⁹, dominējošais rakstījums vecākajos latviešu avotos ir <ouw>, piem., *scouwe* CC 245, *jumprouwes* UP 5, *slepkouwe* Ps 39b, *Jumprouwems* Elg 10. Savukārt vārda sākuma rakstīts gandrīz tikai <auw>, piem., *auwing* CC 248, *Auwotims* UP 32, *Auwe* EE II 141, *auwots* Elg 60.

Pirmās skaņas rakstības sakarā jāņem vērā tas, kas sacīts par divskani [au]. Tātad arī šai gadījumā ir runa tikai par fonēmas /a/ rakstības diviem grafiskiem variantiem heterosillabiska /v/ priekšā atkarībā no pozīcijas vārdā, kas radusies lejasvācu valodas grafētikas un fonoloģiskās sistēmas iespaidā. Savukārt otrās skaņas apzīmēšanā jāievēro lejasvācu rakstības princips īso un gaŗo patskaņu apzīmēšanā. Ja formas, piem., *tava*, *sava* rakstītu <tawa, sawa>, tās būtu jālasa ar gaŗu patskani °[tāva], [sāva], (sal. piem. *rawe* [rāva] vai [rāve] EE II 17, *plawegims* [pļāvējims] EE II 37), kas neatbilst latviskajai izrunai. Tādējādi rakstība <ouw> līdzīgi kā <euw> varēja norādīt uz patskaņa īsumu, nevis diftongizāciju. Patskaņa īsumu neapšaubāmi norāda arī retumis sastopamais rakstības veids Elgera dziesmu grāmatā ar reālu <ww> dubultoјumu, piem., *awwes* Elg 87, *awwems* Elg 191.

AVOTI

- Ad – Adolphi H., Erster Versuch Einer kurtz=verfasseten Anleitung Zur Lettischen Sprache, Mitau, 1685.
AP – Agenda Parva, Braunszberg, 1622, Neu herausgegeben von O. Freymuth, Tartu-Dorpat, 1938.

²⁹ Sk. P. Vanags, Latviešu valodas patskaņi un divskaņi: sistēma un rakstība visvecākā perioda rakstu avotos, – Baltu filoloģija, VII, 1997, 154–155.

- CC – Catechismus Catholicorum. Iscige pammacischen, no them Papreksche Galwe gab-
blems Christites macibes. Prexskan them nemacigems vnd ionunems bernems. Cour
Kungam Petrum Canisium, thaes Schwetes rakstes Doctor. Ehsprestcz Vilne Pille,
Littourre Semmen, pi Daniele Lanciciensiem expan tho gadde. 1585.
- E I – Enchiridion. Der kleine Catechismus: Oder Christliche zucht für die gemeinen
Pfarhern vnd Prediger auch Hausueter etc. Durch D. Martin. Luther. Nun aber aus
dem Deudschen ins vndeutsche gebracht, vnd von wort zu wort, wie es von D. M. Lu-
thero gesetzt, gefasset worden. Gedruckt zu Königsperg bey George Osterbergern
Anno M. D. LXXXVI.
- E II – Enchiridion. Der kleine Catechismus: Oder Christliche zucht für die gemeinen
Pfarhern vnd Prediger auch Hausuäter etc. Durch D. Martin. Luther. Nun aber aus
dem Teudtschen in die Lieffländische Pawrsprach gebracht, vnd von Wort zu Wort,
wie es von D. M. L. gesetzt, gefassen worden. Gedruckt zu Riga in Lieffland bey
Nicolaus Mollin. 1615.
- EE I – Euangelia und Episteln, aus dem deudschen in vndeutsche Sprache gebracht, so durchs
gantz Jar, auff alle Sontage vnd fürnemsten Feste, in den Kirchen des Fürstenthumbs
Churlandt vnd Semigallien in Lieffland vor die vndeutschen gelesen werden. Mit der
Historien des Leidens, vnd Aufferstehung vnsers HErrn Jesu Christi, aus den vier
Euangelisten. Gedruckt zu Königsperg in Preussen, bey Georgen Osterbergern. 1587.
- EE II – Evangelia und Episteln, aus dem Teutschen in die Lieffländische Pawrsprache gebracht.
Mit der Historien des Leidens vnd Aufferstehung vnsers HErrn JESu Chirsti (!) aus
den vier Euangelisten. Gedruckt in der Königl. Seestadt in Liefflandt, bey Nicolaus
Mollin, 1615.
- Elg – Geistliche Catholische Gesänge, von guthertzigen Christe, ausz de[m] Lateinischen,
Teutschen, vnd Polnischen Psalmen vnd Kirchengesängen in Vnteutsche sprach
gebracht. Jetzt aber mit vielen schönen Liedern vermehret vnd in Druck verfertigt.
Durch Georgium Elger... Gedruckt zu Braunszberg bey George Schönefels. Anno
1621.
- EvE – Evangelien und Episteln ins Lettische übersetzt von Georg Elger nebst einem Register
seiner geistlichen Lieder aus der Zeit um 1640. Bd. 1. Texte. Herausgegeben von K.
Draviņš. Lund, 1961.
- Gec – Andreja Geceļa tulkoto psalmu un Zālamana sakāmvardu manuskripts (Latvijas
Akadēmiskās bibliotēkas reto grāmatu un rokrakstu nodaļā).
- KO 1530 – Kurtz Ordnung des Kirchendiensts, Sampt eyner Vorrede von Ceremonien, An den
Erbarn Rath der löblichenn Stadt Riga ynn Liefflandt. Mit etlichen Psalmen, vnd
Göttlichen lobgesengen, die yn Christlicher versamlung zu Riga ghesungen werden.
[Rostock], M. D. XXX.
- KO 1592 – Korte Ordeninge des Kerckendenstes, sampt einer Vörrede van Ceremonien, an den
Ehrbarn vnd Wolweisen Rath der Königlichen Stadt Riga in Liefflandt. Mit etliken
Psalmen vnde Gödtliken Loffgesengen, de yn Christliker Vorsammelinghe tho Riga
gesungen werden. Ghedrückt tho Riga in Lieffland bey Nicolaus Mollyn. 1592.
- LT – ieraksti Rīgas nesēju amata grāmatā 1532.–1549. gadā. Citēts pēc: Arbusow L.
(1922), „Zwei lettische Handschriften aus dem 16. und 17. Jahrhundert (1532 ff.
1625)“, – *Acta Universitatis Latviensis* 2, 19–57.
- LW – Erneurter Schragen des Rigaschen Leinweberamts. 1625 Febr. 18. Citēts pēc:
Arbusow, L. (1922), „Zwei lettische Handschriften aus dem 16. und 17. Jahrh. dert
(1532 ff. 1625)“, – *Acta Universitatis Latviensis* 2, 19–57.
- Ps – Psalmen vnd geistliche Lieder oder Gesenge, welche in den Kirchen Gottes zu Riga,
vnd anderen örtern Liefflandes mehr, in Liefflendischer Pawrsprache gesungen werden.
Gedruckt zu Riga in Liefflandt bey Nicolaus Mollin, 1615.

- UP – Undeutsche Psalmen und geistliche Lieder oder Gesenge, welche in den Kirchen des Fürstenthums Churland und Semigallien in Lieflande gesungen werden. Königsberg bey George Osterbergern, 1587. Citēts pēc: Undeutsche Psalmen. Herausgegeben von A. Bezenberger und A. Bielenstein. Mitau, Hamburg, 1886.

INFLUENCE OF THE MIDDLE LOW GERMAN PHONOLOGICAL SYSTEM AND ORTHOGRAPHY ON THE LANGUAGE OF THE EARLY LATVIAN WRITINGS

Summary

In this article, the author deals with the possible influence of the Low German phonological system and orthography tradition on the language of the Latvian writings in the 16th–early 17th century. Three types of interference in the vowel system are discussed in the article: under-differentiation of the Latv. /e/ and /æ/ as well as /ē/, /ǣ/ and /ie/; over-differentiation, as separate phonemes, of the allophones [e] and [ö] of the phoneme /e/ and the allophones [i] and [ü] of the phoneme /i/ in a position next to labial consonants; substitution of Latv. [au] by Low German [ou].